

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

УДК339.92:338.439:631(477)

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ АГРОПОРОВОДОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Н. В. Кривенко, к.е.н., с.н.с., ННЦ «Інститут аграрної економіки», докторант

Враховуючи зростаюче значення міжнародної економічної інтеграції, членство у СОТ, аналіз зовнішньої торгівлі продукцією АПК, географічної та товарної структури, перспективи інтеграції, нами проведено дослідження щодо стану зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС в контексті міжнародної інтеграції. ЄС залишається значним торговельним партнером України протягом багатьох років, але у товарній структурі експорту переважає продукція рослинництва, а обсяги продукції тваринництва - незначні. Це вимагає підвищення якості останньої, чому можуть сприяти створення спільних підприємств, гармонізація національних стандартів з європейськими та ін. Доцільним є зростання обсягів продажу продукції переробної промисловості, оскільки її питома вага як у загальному експорті, так і безпосередньо спрямованому до ЄС є меншою ніж - по продукції рослинництва, жирах та олії. Україна має утримувати свої позиції на ринках країн СНД, де вже має постійного споживача протягом багатьох років.

Ключові слова: експорт, імпорт, інтеграційні угруповання, лібералізація, продукція АПК, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Швидке зростання кількості інтеграційних угруповань свідчить про вагоме значення міжнародної економічної інтеграції. Найбільшого розвитку на сьогодні досягли такі об'єднання як – ЄС, НАФТА та МЕРКОСУР, хоча відомо, що інтегруються і країни Азії та Африки. Економічні переваги, які отримують від членства у таких організаціях, стимулюють до об'єднання й інші країни. Але слід враховувати їх рівень економічного розвитку, етап міжнародної регіональної інтеграції угруповання (зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз) до якого намагається приєднатись певна країна тощо. Україна також прагне отримати вигоди від участі та розвитку торговельних відносин з інтеграційними угрупованнями, зокрема ОЧЕС, ГУАМ, СНД, ЄС та іншими. При цьому вагоме значення належить аграрному сектору, оскільки він не лише забезпечує внутрішній ринок продуктами харчування, але експорт по окремих видах агропродовольчої продукції займає перші позиції на світовому ринку, має значний потенціал щодо їх диверсифікації, але це потребує застосування відповідних економічних інструментів. В сучасних умовах все актуальнішим стає питання можливих економічних наслідків для аграрного сектору України від інтеграції з ЄС.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Питаннями розвитку міжнародної економічної інтеграції займались зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема М. Алле, Б. Баласа, В. Рьопке, Ю. Шишков, а також О. Білорус, В.Власов, Т.Зінчук, С.Кваша, Л.Михайлова, К.Прокопенко, А. Філіпенко, В. Чужиков, О. Шнирков, О.Шубравська та ін. Існує необхідність поглиблювати дослідження щодо наслідків створення інтеграційних угруповань для аграрного сектору, що зумовлено змінами у географічній струк-

турі експорту, підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС тощо.

Мета статті. Проаналізувати стан зовнішньої торгівлі аграрною продукцією між Україною та ЄС, визначити можливі наслідки для аграрного сектору України за умови створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Результати дослідження. Для ХХ ст. характерним є розвиток міжнародної економічної інтеграції, адже і П. Самуельсон стверджував, що однією з найбільш видатних міжнародних подій століття було створення Європейського "спільного ринку" [1, с. 307]. Варто зауважити, що створення інтеграційних угруповань характерне для країн різних континентів і рівнів розвитку. Зростання їх значення і впливу сприяли поглибленню відповідних досліджень і утворенню наукових шкіл. Так, Федоришин Н.Ю. зазначає, що теоретичні основи аналізу міжнародних інтеграційних процесів закладені уже в дослідженнях А.Сміта, Д.Рікардо, Дж.Р.МакКуллоха, Ф.Ліста, В.Рошера, П.Грегорі, які розглядали проблематику митних союзів. Хоча вважається, що теорію митних союзів розробив Дж. Вайнер. Так, вчений аналізує уже три школи сучасної економічної думки щодо економічної інтеграції, а саме - ринкову, ринково-інституціональну та структурну (структуралістську) [2]. Розвиток теорій, створення наукових шкіл та розробка методичних підходів щодо визначення ефектів міжнародної інтеграції свідчать про її вагоме значення для економічного розвитку країн. Тому Україна і намагається поглибити зовнішньоекономічні відносини з інтеграційними угрупованнями, зокрема ЄС. До аналогічних причин можна віднести і розвиток зовнішньої торгівлі в межах угруповання, і наявність нових технологій, і залучення іноземних інвестицій і ін. Вступ до СОТ (2008 р.) дозволив більше сподіватись на таку інтеграцію, при цьому передбачається створення

зони вільної торгівлі(ЗВТ) з ЄС. Однак слід врахувати усі можливі, як позитивні, так і негативні наслідки для економіки України.Щодо переваг створення поглибленої ЗВТ, то це: поліпшення структури експорту та сальдо платіжного балансу України; покращення розвитку експортоорієнтованих галузей,збільшення надходження іноземних інвестицій, доступ до передових технологій, пришвидшення подолання негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи [3,с. 222].

Досить вразливим залишається аграрний сектор України. Важливо, що на початкових етапах інтеграції європейських країн, при лібералізації торгівлі, сільськогосподарські продукти не були охоплені відповідною угодою [1, с. 307].

Щоб передбачити можливі наслідки інтеграції України і ЄС розглянемо географічну структуру експорту по окремих видах агропродовольчої продукції України (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага експорту продукції АПК України у окремі регіони світу, 2014 р., %

Види продукції	Європа	Азія	Африка	СНД
Зернові	28,3	42,7	28,3	0,4
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	4,2	53,4	2,9	36,5
Овочі та деякі коренеплоди та клубнеплоди	16,9	38,6	5,3	39,2
Продукти переробки овочів, плодів, горіхів	50,3	2,0	0,02	47,1
Їстівні плоди та горіхи, цитрусові	40,0	21,3	0,2	38,5
Насіння і плоди олійних культур	53,5	38,7	6,3	1,5
Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції	18,8	68,9	10,0	2,0
М'ясо великої рогатої худоби, свіже або охолоджене:	0,01	0,03	0,001	99,95
М'ясо великої рогатої худоби, морожене	0,01	1,8		98,2
М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці	9,7	37,3	4,8	48,2
Молоко та вершки, незгущені та без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин	0,2	12,7	0,9	86,1
Молоко та вершки, згущені та з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин	0,9	36,1	16,6	45,2
Масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти	0,004	8,1	0,1	90,1
Сири всіх видів і кисломолочний сир	0,01	1,8	0,001	97,9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

З наведених даних видно, що вивезення здійснюється переважно до країн СНД, Європи та Азії. До Європи експортують значну частку зернових; продуктів переробки овочів, плодів, горіхів; їстівних плодів та горіхів, цитрусових; насіння і плодів олійних культур; олії соняшникової, сафлорові або бавовняної та їх фракцій; овочів та деяких коренеплодів і клубне плодів. При цьому лише по останній групі питома вага до країн Європи нижча ніж до СНД. А стосовно м'яса та молока, то експорт практично повністю спрямований до останнього угруповання, незначна частка припадає на країни Азії та Африки. Варто зазначити, що по м'ясу та їстівним субпродуктам свійської птиці географічна структура експорту диверсифікованіша - 9,7% спрямовано до ЄС, 37,3 – Азії, 4,8 – Африки, 48,2 – СНД. По молочній продукції експорт до ЄС теж незначний. Отже, при зменшенні торговельних бар'єрів можливим є зростання експорту продукції рослинництва до ЄС, що може сприяти підвищенню доходів її виробників, збільшенню кількості робочих місць. Проте, вітчизняна м'ясо-молочна продукція не є конкурентоспроможною на європейському ринку, тому різке збільшення експорту не передбачається за існуючих умов. Крім того, конкурентоспроможна європейська продукція може загрожувати вітчизняному виробнику і знизити попит, тобто зменшити його прибутки. Проте вигоди отримає споживач в разі надходження дешевшої та якіснішої продукції. Тому внутрішньому виробнику

необхідно підвищувати якість щоб посилити позиції на внутрішньому ринку та збільшувати експорт, але не втрачати ємний ринок СНД. Якщо українська продукція стане конкурентоспроможною на ринку ЄС, то користуватиметься попитом і на ринках інших розвинутих країн. Вважаємо, що така ситуація може призвести до створення спільних підприємств, залучення іноземних інвестицій та прискорення гармонізації стандартів якості відповідно до європейських. Експорт до ЄС є суттєвим, хоча питома вага по окремих видах продукції є порівняно невисокою. Але значно вищими є її значення щодо імпорту, по деяким продуктах його частка складала навіть більше половини загального імпорту. У 2014 р. з цього інтеграційного угруповання ввозили понад 50 % овочів та деяких коренеплодів та клубнеплодів, 90% м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці, понад 34% - зернових.

Слід врахувати, що експорт агропродовольчої продукції ЄС зростає. Так, наприклад з 2005 по 2012 р. експорт зернових збільшився у 2,3 рази; фруктів та овочів – 1,5; м'яса птиці – 1,8; свіжого молока - 1,6; цукру і меду -1,5 раз відповідно. За поодинокими виключеннями, зростання експорту було поступовим і стабільним (рис.1). Варто зазначити, що вартість експорту овочів та фруктів є значною і перевищує окремо вартість наведених вище продуктів (рис.2). Тобто угруповання є значним експортером, тому збільшення і диверсифікація експорту на його ринку можлива лише за висо-

кої якості.

Розрахунок індексу виявлених порівняльних переваг (за даними ФАО [4]) показує, що

Україна спеціалізується на експорті зернових, зокрема пшениці, кукурудзи, насінні соняшнику.

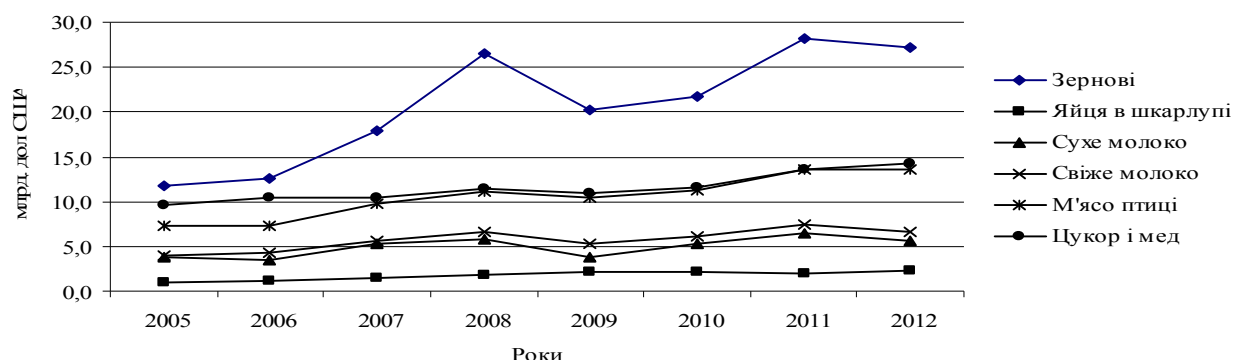

Рис. 1. Експорт окремих видів агропродовольчої продукції ЄС, 2005-2012 рр. (млн. дол. США)

Джерело: дослідження автора на основі даних ФАО

Вагоме значення має також і експорт соняшникової олії, яку імпортували і країни-члени ЄС, зокрема у 2014 р. Естонія, Франція, Німеччи-

на, Греція, Угорщина, Італія, Литва, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія, Швеція, Великобританія та інші країни.

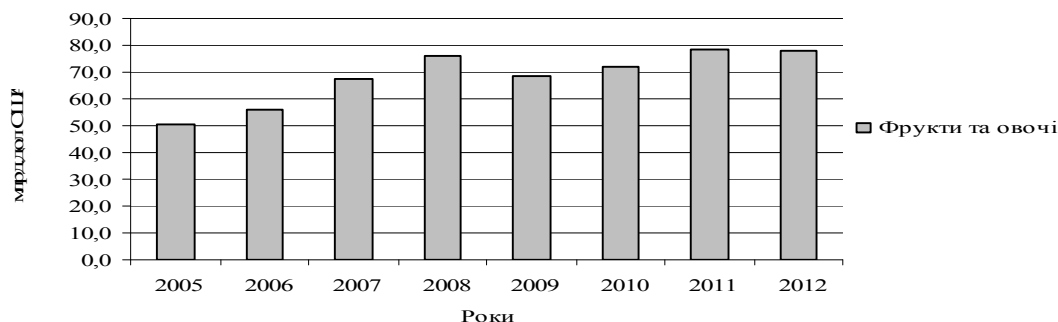

Рис.2. Експорт фруктів та овочів ЄС, 2005-2012 рр.

Джерело: дослідження автора на основі даних ФАО

Хоча є сумніви стосовно достатньої конкурентоспроможності вітчизняної продукції на ринку ЄС, невідповідності стандартів якості та ін. Дійсно, це є важливим питанням і вимагає вирішення за державної підтримки. Недарма О.В.Шубравська та К.О.Прокопенко зазначають, що при співпраці України з ЄС в аграрній сфері "найперспективнішою бачиться діяльність із забезпечення підвищення якості та інноваційності вітчизняної сільськогосподарської та продовольчої продукції" [5,с.72]. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції, та зростанню попиту на неї як на внутрішньому, так і світовому ринку. При цьому особливе значення надається лібералізації умов зовнішньої торгівлі. Доцільно зауважити, що частка імпорту у фонді споживання України є порівняно невисокою. У 2013 р. вона становила по молоку і молочних продуктах - 5,5%, яйцях (включаючи яйцепродукти) - 0,6; овочах і баштанних продовольчих культурах - 3,2%. Виключення складають плоди, ягоди і виноград (45,8%). В даному випадку слід враховувати імпорт продукції, яку не вирощують

в Україні та імпорт зимою.

Вразі створення зони вільної торгівлі передбачається збільшення вітчизняного експорту внаслідок зменшення мит ЄС, але при цьому слід врахувати і технічні бар'єри, тому необхідно підвищувати якість агропродовольчої продукції. Це можливо, що видно з наявності експорту соняшникової олії до ЄС, а також - США, Австралія та інших країн. Разом з тим, на думку багатьох дослідників, зростання імпорту в разі лібералізації торгівлі складає суттєво небезпеку для вітчизняного товаровиробника. Проте застосування інновацій, нових технологій можуть сприяти зниженню собівартості вітчизняної продукції, що має мати позитивні наслідки як для споживача, та і для виробника, а також збільшенню її експорту. У разі зменшення мит передбачається зменшення надходжень до державного бюджету, проте якщо обсяг торгівлі буде значним, то вони зростуть внаслідок надходження ПДВ.

Україна вдалась до суттєвих заходів лібералізації ще при вступі до СОТ, зокрема зобов'язалась знизити середній тариф на продук-

цію сільського господарства з 13,84 % до 10,66 %. Щодо регулювання надходження імпорту, то також постали ряд обмежень, зокрема захист національного виробника імпортними квотами, мінімальними імпортними цінами, заборонами на імпорт м'яса ВРХ. Україна після вступу до СОТ зобов'язалась: використовувати мито у адвалерному начисленні, тобто стягувати його у відсотках до митної вартості, а також як бази для розробки власних стандартів, технічних регламентів і процедур оцінки відповідності, надавати перевагу міжнародним стандартам, регламентам та рекомендаціям над регіональними стандартами і стандартами інших країн [6, с.36-37]. Т.О. Осташко зазначає, що збільшення сільськогосподарського експорту до ЄС можливе за рахунок використання тарифних квот лише якщо вітчизняні експортери зможуть задовольнити вимоги ЄС щодо безпечності та стандартів якості продукції і відповідно сертифікувати продукцію для експорту у це угруповання. У межах своїх річних тарифних квот ЄС має виділити Україні визначені обсяги для ввезення з нульовим тарифом по окремих видах продукції [7, с.107, 109]. Так, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС наведено індикативну сукупність тарифних квот для імпорту в ЄС по окремих групах продукції АПК, зокрема, по яловичині – 12 тис. т; м'ясу баранини – 1,5 тис. т із доведенням до 2,25 тис. т протягом 5 років; молоку, вершках, згущеному молоці, йогуртах – з 8 до 10,0 тис. т протягом 5 років; сухому молоку - з 1,5 до 5 тис. т; вершковою маслу та молочних пастах – з 1,5 до 3 тис. т; меду - з 5 до 6 тис. т; часнику - 0,5 тис.т; пшениці м'якої, пшеничному борошні та гранулах – з 950 тис. т до 1 млн. т., ячменю, ячмінному борошну та гранулах - з 250 до 350 тис. т; кукурудзі, кукурудзяному борошну та гранулах - з 400 до 650, крохмалю 10 тис.т, солоду та пшеничній клейковині - 7 тис. т та ін., а щодо імпорту в Україну, то, наприклад, по цукру – з 30 до 40 тис. т протягом 5 років. В Угоді також представлено тарифний графік України та ЄС [8]. Тому передбачається можливість збільшення вивезення експортоорієнтованої вітчизняної продукції (зокрема зернових, насіння соняшнику) до ЄС. Доцільно звернути увагу, що члени ЄС активно торгують в межах угруповання, сприяючи поглибленню економічної інтеграції [9, с.60]. Варто зазначити, що Україна вже вдалась до суттєвих заходів лібералізації, і європейський виробник вже займає част-

ку на вітчизняному ринку агропродовольчої продукції. Разом з тим, необхідно врахувати досвід інших країн, які підписали Угоду про ЗВТ з ЄС, зокрема Чилі. Наприклад, частка товарних ліній, що підлягають негайній лібералізації, в загальній структурі Чилі втричі більша ніж в ЄС; основні групи важливих продуктів для аграрного сектору ЄС виключені з режиму лібералізації; ЄС зберігає специфічне мито; при імпорті понад встановлену квоту застосовуються підвищені митні ставки або продукція виключається з режиму лібералізації та ін. [10, с.136-138]. Хоча створення ЗВТ передбачає лібералізацію торгівлі, слід врахувати, що український споживач не менше керується показником якості ніж ціни, тому внутрішньому товаровиробнику в першу чергу слід підвищувати саме якість продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З проведеного дослідження видно, що питома вага експорту по окремих видах продукції АПК до ЄС є вагомою, зокрема зернових, насінні та плодах олійних культур й іншої продукції рослинництва, але даний показник є незначним щодо продукції тваринництва. Аналіз товарної структури експорту дозволив обґрунтувати необхідність гармонізації вітчизняних стандартів з європейськими, зокрема по м'ясу, оскільки практично весь експорт спрямовано до країни СНД. Крім того, потрібно утримати свої позиції на ринках країн СНД, де вітчизняна продукція вже має постійного споживача і поширювати їх на ринок ЄС, підвищуючи якість продукції. Враховуючи проведений аналіз і подальшу лібералізацію зовнішньої торгівлі у випадку створення зони вільної торгівлі український експорт може зрости, але для цього потрібно підвищувати якість продукції та шукати нові шляхи виходу на ринок ЄС, на що мають бути спрямовані подальші дослідження. Крім того, особливе значення варто надати питанням залучення іноземних інвестицій, удосконалення маркетингової діяльності, впливу змін у інших галузях на зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією та ін. У разі виконання умов Угоди та сприятливих зовнішніх факторів передбачається, що створення ЗВТ з ЄС принесе Україні додаткові інвестиції, сприяє пришвидшенню гармонізації вітчизняних стандартів якості з європейськими, зумовить збільшення експорту продукції АПК на ринки розвинених країн, але за умови врахування наведених вище застережень.

Список використаної літератури:

1. Самуэльсон П. Экономика/ П. Самуэльсон– М.: НПО "АЛГОН" "МАШИНОСТРОЕНИЕ", Т. II. 1997. – 415 с.
2. Федоришин Н.Ю. Теоретичні моделі міжнародної економічної інтеграції та їх адаптивність до умов перехідної економіки / Н.Ю. Федоришин: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat/11.pdf>
3. Бабанін О.С. Проблеми і перспективи формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС /

О.С. Бабанін // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №4(13). – С. 219-224: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2009_4/29.pdf

4. FAOSTAT: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/535/default.aspx>

5. Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Інтеграційні перспективи України: переваги і ризики для аграрного сектору / О.В.Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. – 2014. - №1. – С.63-73.

6. Осташко Т.О., Волощенко Л.Ю., Ленінова Г.В. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т.О. Осташко, Л.Ю. Волощенко, Г.В.Ленінова; відпов. ред. В.О.Точилін; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2010. – 208 с.

7. Осташко Т.О. Ринки сільськогосподарських товарів під впливом очікуваних змін торговельних режимів / Т.О. Осташко // Економіка і прогнозування. – 2013. - №3. – С. 105- 115.

8. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf

9. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції / [Кваша С.М., Влагов В.І., Кривенко Н.В. та ін.]; за ред. С.М.Кваші. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2013. – 80 с.

10. Киризьок С.В. Тарифний захист ринку агропродовольчої продукції в зоні вільної торгівлі ЄС-Чилі / С.В. Киризьок // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 133-139.

Кривенко Н.В. Внешняя торговля агропродовольственной продукцией между Украиной и ЕС в условия международной интеграции

Учитывая растущее значение международной экономической интеграции, вступление в ВТО, анализ ее внешней торговли продукцией АПК, в частности ее географической и товарной структуры, перспективы интеграции, нами осуществлялись исследование относительно состояния внешней торговли между Украиной и ЕС в условиях международной интеграции. ЕС остается значительным торговым партнером Украины по продукции АПК на протяжении многих лет, однако в товарной структуре экспорта преобладает продукция растениеводства, а объемы - животноводства незначительны. Это требует повышения качества последнего, чему также может способствовать создание совместных предприятий, а также большое значение следует придать гармонизации национальных стандартов с европейскими. Целесообразно увеличить объемы продаж продукции перерабатывающей промышленности, поскольку ее удельный вес как в общем экспорте, так и в ЕС меньше чем по продукции растениеводства, жирах и маслах. При этом Украина должна удерживать свои позиции на рынках стран СНГ, где уже имеет постоянного потребителя в течение многих лет.

Ключевые слова: экспорт, импорт, интеграционные группировки, конкурентоспособность, пошлина, либерализация, продукция АПК

Kryvenko N.V. Foreign trade of agri-food products between Ukraine and EU in conditions of international integration

Taking into account the growing importance of international economic integration, entry to the WTO, analysis of foreign trade of Ukraine by the products of APC, in particular its regional and commodity structure, prospects of integration, we carried out research concerning foreign trade between Ukraine and the EU in the context of international integration. EU is the considerable trade partner of Ukraine on the products of APC during a lot of years, however the products of plants prevail in the commodity structure of export, and volumes of products of stock are insignificant. It requires increase of quality of products, and creation of joint enterprises can promote it too. The great importance should be given the harmonization of national standards with European standards. It is reasonable to increase sales of food industry, as its share as in total exports as in export to the EU is less than the crop and fats and oils. Ukraine must hold its positions on the market of countries of the CIS, where it already has a permanent users during many years.

Keywords: export, import, integration groups, competitiveness, tax, liberalization, agricultural products

Дата надходження до редакції: 05.03.2015

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.